

AYNI ŞEHİRDE İKİ TOPTANCI KÂRI ALMA YASAĞI

Yazan : Prof. Dr. Nurullah KUNTER

İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku Profesörü

Millî korunma kanununa dayanılarak çıkarılmış olan 1038 sayılı karara ekli 1 sayılı listenin 10 numaralı notunda «Bir mal aynı şehirde yalnız bir toptancı kârı ile satılır» denilmiştir. Burada iki ihtimal akla gelebilir : a) Ya mal esas tutulmuştur, malın bulunduğu şehri değiştirmemiş olmasına bakılmaktadır, bir başka söyleyiş ile «bir mal aynı şehirde kalmak şartı ile kaç toptancı elden geçerse geçsin bir toptancı kârı ile satılır» denilmek istenilmiştir, bu takdirde toptancı firmaların başka başka şehirlerde olmasının ehemmiyeti yoktur. b) Yahut firma esas tutulmuştur, «bir malın aynı şehirde bulunan muhtelif toptancılar arasında satılması halinde yalnız bir toptancı kârı alınır» denilmek istenilmiştir, bu takdirde toptancı firmaların ayrı ayrı kâr alabilmeleri için, aynı şehirde olmamaları aranacaktır, malın, bulunduğu şehri terketmesinin ehemmiyeti olmayacaktır. Kanaatimizce, ikinci ihtimal varittir. Her ne kadar temyiz mahkemesinin aksi tezi kabul eden bir kararına (5. CD. 4/7/1957, 3542-4376) da rastlamış isek de, aşağıda arzedeceğimiz sebeplerle, birinci ihtimalin bahis mevzuu olamayacağı, kanaatindeyiz:

1) 10 sayılı nottaki hüküm tarihi gelişmesi bunu açıkça göstermektedir. Gerçekten, 1038 sayılı karar, 1020 sayılı karara bağlı listeyi değiştirmiştir. 1020 sayılı karardan önce, sırası ile, 951, 644 ve 510 sayılı kararlar vardı.

510 sayılı kararda (ithalâtçılar müesseses buldukları şehir toptancılarına mal sattıkları takdirde, satıcı ile alıcı kârları yekûnu 13. maddeye göre ithalâtçılar için tesbit olunan azamî kâr haddini geçemez) denilmekte idi. (Madde 3/2). Keza (Toptancılar, memleket dahilinde istihsal ve imal edilen malları diğer toptancılara satabilirler, ancak alıcı toptancı, satıcı toptancının müesseses bulunduğu şehir veya kasabada ise, her ikisinin alacakları kârların yekûnu, 13. maddeye göre toptancılar için tesbit olunan azamî kâr haddini geçemez. Toptancılar, müesseses buldukları şehir ithalâtçısından aldıkları malların, bu maddenin ikinci fıkrası hükümleri dahilinde diğer şehir ve kasaba toptancılarına satabilirler) denilmekte idi (Madde 3/4). Görülüyor ki malın bulunduğu yere değil, firmaların bulunduğu yere bakılıyordu.

644 sayılı kararda da (Bir malın satış fiyatı, o mal menşeiinden itibaren... müstehlike intikaline kadar kaç el değiştirirse değiştirsin, iki toptan ve bir perakende kârından fazla kâr ihtiva edemez) denilmekte idi (madde 4/1). Keza (Bir mal aynı şehirde toptan olarak kaç elden ele geçerse geçsin, o maldan bir toptancı kârından fazla kâr alınmaz) denilmekte idi (madde 4/2). Aynı şehirde toptancı kârı mevzuunda ilk hükme burada rastlıyoruz. Bugünkü 10 numaralı notun menşeiini teşkil eden bu hüküm dikkatle tetkik edilirse görülür ki burada da aynı şehirde müesses bulunan muhtelif toptancılar arasındaki satış nazara alınmış, malın dolaştığı ellerin, yani firmaların aynı şehirde olması halinde bir toptan kârı alınabileceği belirtilmiştir.

951 sayılı kararda da durum aynıdır. Bu kararda da (bir mal üzerinde aynı şehirde iki toptan kârı alınması caiz değildir) denilmiştir (madde 4/2). Eğer firmalar başka başka şehirlerde ise, aynı şehirde iki toptan kârı almak elbet bahis konusu olamayacaktır. Görülüyor ki burada da aynı şehirde müesses iki toptancının iki toptan kârı almaları caiz görülmemiştir. Yani malın değil, toptancıların buldukları yere bakılmaktadır.

2) 10 sayılı notun tanzihinde Ticaret Vekâletinin 16 Ekim 1956 tarihli Resmî Gazetede neşrettiği tebliğ de muhtelif firmaların aynı şehirde olmasının derpiş edildiğini göstermektedir. Gerçekten bu tebliğde birinci veya üçüncü toptancıların kendilerine tanınmış olan kâr hadlerini aynı şehir dahilinde diğer toptancılarla paylaşabilecekleri, toptancıdan kâr taksimi suretiyle aynı şehirde mal alan diğer toptancının satış fiyatlarını, ilk toptancının mübayaa fiyatından hesaplayacağı belirtilmiştir. Görülüyor ki, 10 numaralı nota aynı şehirde müesses toptancı firmaları bahis mevzuudur, başka başka şehirlerdeki toptancılar arasında paylaşma bahis konusu değildir.

3) Anadoludaki ikinci toptancı İstanbuldaki birinci toptancıdan mal alırken kimlere satacağını önceden bilemez ki İstanbuldaki toptancı ile kâr paylaşması suretiyle mal almak cihetine gitsin. Demek ki bu hüküm ancak aynı şehirdeki toptancılar arasında cari olabilir. Onlar aynı şehirde müesses olduklarından, paylaşma mecburiyetinde tereddüt edemezler. Halbuki meselâ Ankaradaki firma için durum aynı değildir. Malın bir kısmı Ankarada bir kısmı İstanbulda satılabildiği gibi, hepsi Ankara veya İstanbulda da satılabilecektir. Sonradan belli olacak bir duruma dayanılarak önceden alış fiyatı tayin edilemeyeceğinden, Ankaradaki toptancının, İstanbuldaki toptancıdan mal aldığı sırada, paylaşma esasına göre satın almasını istememize hukukan ve mantıkan imkân yoktur. Bundan da anlaşılıyor ki malın bulunduğu yer nazara alınmaz ve suç olması için, firmaların bulunduğu yerin aynı olmasını şart koşmak zaruridir.

4) İstanbuldaki birinci toptancıdan, paylaşma yapmadan mal alan Anadolu ikinci toptancısının, İstanbuldaki perakendeciye sattığından, mal İstanbulda kaldı diye, kâr almamasını istemek, (para kazanmak istiyorsan firmanın bulunduğu yere kadar götür. Oradan tekrar İstanbula gönder. Hem nakil masrafları dolayısı ile maliyet artacağından nisbet aynı kalsa da, alacağın kâr çoğalmış olur) demek olur ki bu tecviz edilemez. Zira bu takdirde malı İstanbulda satan Ankara toptancısının suçu (Malı Ankaraya kadar götürüp getirmemek) ve netice itibariyle (daha fazla ikinci toptancı kârı almamak) olur ki bunun da ne kadar abes bir şey olacağı aşikârdır. Kanunda, kararnamede böyle bir suç yoktur. Olamaz da. Akıl, mantık ve iz'an buna manidir.

5) 10 numaralı notta firma esasından hareket edildi, bu hükmün sevkine âmîl olan düşünceden de anlaşılmaktadır. Kararname vazı, malın müstehlike ucuz intikali kadar ve belki daha ziyade, malın memleket içinde tevziini, Anadolu tüccarlarına faaliyet imkânı teminini de istemektedir. Memleket ölçüsünde birden fazla toptancı faaliyeti ve kârı kabul edildiği halde dahi toptancılar aynı şehirde müesses iseler bir toptancı kârının kâfi görülmesinin sebebi, malı ikinci toptancının bulunduğu yere kadar götürüp oradan İstanbula satmak mümkün olduğuna göre, İstanbulda malı Anadoluya nazaran daha ucuz satmak değil, fakat Anadolu'daki tüccara faaliyet sahası açmaktır. Nitekim İstanbulda Millî Korunma tatbikatı ile vazifelendirilmiş olan Ferruh Ülter de «Millî Korunma hükümleri ve Belediye tarifeleri» adlı eserinde (kararnamede bazı malların birinci ve ikinci toptancı kârı haddi tesbit edilmiştir. Bu, daha çok ayrı ayrı şehirlerdeki toptancıların mal alabilmeleri için kabul edilmiştir.) demektedir. (sahife 67). Hatta sıfatların içtimai yasağı da kanunda aynı gaye ile kabul edilmiştir. Bu da gösteriyorki 10 sayılı notta firmaların aynı şehirde olması hali derpiş edilmiştir.

6) Kaldı ki, bu suretle hareket halinde, İstanbul halkına mal daha ucuza maledilmiş olmamaktadır. Zira İstanbul toptancısının Anadolu toptancısının satmasına, onun da malı bulunduğu yere getirmesine ve oradan tekrar İstanbuldaki perakendeci firmalara satmasına kanunî hiç bir mani yoktur. Bu takdirde nakliyeler ve fireler dolayısıyla mal İstanbulda çok daha pahalıya satılacaktır. Halbuki malın aynı şehirde kalması daha ucuza satılmasını mümkün kılmaktadır.

7) İlâve edelim ki, ister mal ister firma esasından hareket edilsin men-edici başka tedbirler almadıkça bir şehirde bir toptancı kârı almak hükmünün tatbikine imkân yoktur. Gerçekten, firma esasından hareket edilirse birinci toptancı başka şehirdeki ikinci toptancıya, o da mal yerini değiştirmeden ilk şehirdeki perakendeciye satar. Mal esasından hareket edilirse,

mal yine başka şehirdeki ikinci toptancılara satılır. Bu sefer mal da araya nakledilir. Ondan sonra oralardan İstanbuldaki perakendeci firmalara satılır. Hülâsa bir şehirde bir toptan kârı almak hükmü bir türlü tatbik edilemez. Bunun çaresi, başka tedbirler derpiş etmektir. Meselâ kararnamede aynı şehirdeki iki firma esasından hareket ediliyorsa, İstanbuldaki birinci toptancıdan mal alan başka şehirdeki ikinci toptancının İstanbuldaki perakendeciye hatta kâr alarak satması da yasak edilmelidir. Kararnamede mal esasından hareket ediliyorsa, malın İzmir veya diğer bir şehre götürüldükten sonra oralardan tekrar İstanbuldaki perakendeciye satılması da menedilmelidir. Aksi takdirde, kararnamede boşluklar buldukça, temeni edilen neticenin teminine imkân yoktur. Bu hal tıpkı sadece «Türk parası ihraç etmek yasaktır» demekle Türk parasının kıymetini korumaya çalışmaya benzer. Dövizin, altın gibi kıymetli madenlerin de yurt dışına çıkarılması yasak edilmelidir. Nitekim edilmiştir. Altın ve döviz ihracı yasağı olmadan sadece Türk parası ihracı yasağı konursa bu hükmün hiç bir kıymeti kalmaz, çünkü herkes döviz veya altını serbestçe çıkarır. Kimseye de Türk parası ile satın aldığı altını çıkardın diye ceza vermemize imkân olamaz.

Hülâsa : Anadoludaki ikinci toptancıların «malı buldukları yere kadar getirmeden İstanbulda satmalarının suç sayılması, oralara kadar getirilse idi suç olmayacağı aşikâr olduğuna göre isabetsiz olup, mahkemelerimizin bu içtihadı değiştireceklerini umarız.